

LATIJN LES 4

4.1 Herhaling werkwoorden

We herhalen eerst alles wat we over het werkwoord geleerd hebben, voor we de stof gaan uitbreiden.

- **De onvoltooid tegenwoordige tijd** (praesens, afgekort prs)
 - **Voorbeelden:**
 - laudat = hij/zij prijst; salutamus = wij groeten; rogant = zij vragen;
 - habeo = ik heb; terrent = zij maken bang; videtis = jullie zien
 - dico = ik zeg; mittit = hij/ zij stuurt; bibunt = zij drinken
 - audis = jij hoort; dormio = ik slaap; venimus = wij komen
- **De onvoltooid verleden tijd** (imperfectum, afgekort imp)
 - **Voorbeelden:**
 - temptabant = zij probeerden; vocabam = ik riep
 - habebas = jij had; videbatis = jullie zagen
 - quaerebam = ik zocht; mittebat = hij/zij stuurde
 - dormiebant = zij sliepen; audiebas = jij hoorde
- **De gebiedende wijs** (imperativus)
 - **Voorbeelden:**
 - canta = zing! (ev); iuvate = help! (mv)
 - vide = zie! (ev); respondete = antwoord! (mv)
 - eme = koop! (ev); scribite = schrijf! (mv)
 - audi = hoor! (ev); dormite = slaap! (mv)
- **De infinitivus (prs.)** (het hele werkwoord)
 - **Voorbeelden:**
 - cantare = (te) zingen
 - sedere = (te) zitten
 - bibere = (te) drinken
 - venire = (te) komen

Oefenopdracht 1

- Vertaal de volgende werkwoordsvormen:

1. festinat	7. repondemus
2. veniunt	8. habebam
3. lauda	9. tradere
4. emunt	10. cantant
5. scribitis	11. ambulabat
6. bibite	12. vocabatis

4.2 Een nieuwe tijd!

We leerden in de vorige les het imperfectum kennen. Deze verledentijd gebruikten de Romeinen om een *toestand* in het verleden te schilderen. Nu leert u opnieuw een verledentijd, het **perfectum**. Deze verledentijd gebruikten de Romeinen om een *nieuwe handeling* te schilderen.

LATIJN LES 4

Hier volgen enkele voorbeelden:

Imperfectum:

- ambulabam = ik wandelde (eigenlijk: ik was aan het wandelen)
- laudabam = ik prees (eigenlijk: ik was aan het prijzen)

perfectum: (In deze les wordt de klemtoon bij perfectumvormen nog aangegeven!)

- lauda**vi** = ik prees, ik heb geprezen
- ambul**avi** = ik wandelde, ik heb gewandeld

	persoon	vragen	bangmaken	zenden	horen	zijn
ik	1-e ps ev	voca vi	terru i	mi si	audi vi	fu i
jij	2-e ps ev	vocav isti	terru isti	mi sisti	audi visti	fu isti
hij/zij	3-e ps ev	vocav it	terru it	mi sit	audi vit	fu it
wij	1-e ps mv	vocav imus	terru imus	mi simus	audi vimus	fu imus
jullie	2-e ps mv	vocav istis	terru istis	mi sistis	audi vistis	fu istis
zij	3-e ps mv	vocav erunt	terru erunt	mi serunt	audi verunt	fu erunt
inf.		vocav isse	terru isse	mi sisse	audi visse	fu isse

Toelichting: Bij deze werkwoordsvormen hebben we te maken met een *nieuwe* stam.

voorbeelden: **vocav**-i, **vocav**-isti enz. stam: vocav
terru-i, **terru**-isti enz. stam: terru
mis-i, **mis**-isti enz. stam: mis
audiv-i, **audiv**-isti enz. stam: audiv
fu-i, **fu**-isti stam: fu
ded-i (van dare = geven) stam: ded

Voorbeelden: voca**v**-imus = ik riep, ik heb geroepen
terru**i**-t = hij maakte bang, hij heeft bang gemaakt
mi**s**-erunt = zij stuurden, zij hebben gestuurd
audi**v**-istis = jullie hoorden, jullie hebben gehoord
fu**e**-erunt = zij waren, zij zijn geweest
ded**i**t = hij gaf, hij heeft gegeven

Hoe wordt de perfectumstam gevormd?

- Type I : bij werkwoorden met **praesensstam op –a:**
perfectumstam: voca + v, dus **vocav**
- Type II : bij werkwoorden met **praesensstam op –e:**
perfectumstam: terr+ u, dus **terru** (voor de meeste werkwoorden)
- Type III : bij werkwoorden met **praesensstam op medeklinker:**
perfectumstam: moet u in de meeste gevallen *leren!*
- Type IV : bij werkwoorden met **praesensstam op –i,**
perfectumstam: audi + v, dus **audiv**

N.B! 1. Leert u ook vast de *infinitivus van het perfectum*.

Later in les 10 zult u er meer over horen.

2. perfectum korten we als volgt af: prf

LATIJN LES 4

Enkele voorbeeldzinnen:

- et adduxerunt Iesum ad Annam.
adducere = brengen naar, prf-stam: addux;
vertaling: en zij brachten Jezus naar Annas (de schoonvader van Kajafas)
- Iterum negavit Petrus et statim gallus cantavit.
iterum = weer; negare = ontkennen; statim = meteen;
vertaling: Petrus ontkende het weer en meteen kraaide de haan.
- Caesar dixit: veni, vidi, vici
(Julius)Caesar = een beroemd veldheer, staatsman, redenaar en schrijver
dicere heeft als prf-stam: dix; videre heeft als prf-stam: vid; venire heeft prf-stam: ven; vincere heeft als prf-stam: vic
vertaling: Caesar zei: ik kwam, ik zag en ik overwon
- Ancus multa oppida expugnavit.
Ancus = volgens overlevering: de vierde koning van Rome
expugnare = veroveren;
vertaling: Ancus veroverde vele steden.
- Ancus urbem Ostiam condidit.
urbs = stad, acc. urbem; Ostia = Romeinse stad; condere = stichten, prf-stam: condid.
vertaling: Ancus stichtte de stad Ostia.

Oefenopdracht 2

Geef van de volgende werkwoorden eerst de betekenis en dan de 3-e ps ev prf.

Voorbeeld: laudare – prijzen – *laudavit*
videre – zien – *vidit*

1. expugnare – ... – ...	7. audire
2. cantare	8. amare
3. adducere	9. terrere
4. festinare	10. venire
5. dicere	11. vincere
6. condere	12. negare

LATIJN IN DE KERK (2)

In een kerkdienst gaat gewoonlijk een predikant voor. Het woord predikant komt van het Latijnse werkwoord praedicare: openlijk bekend maken, afkondigen, verkondigen. Daarmee is ook het woord preek, verkondiging, uitgelegd.

Een predikant heeft meer te doen dan alleen preken. Hij moet ook de gemeente leiden als een herder. Vandaar dat hij ook pastor is. Pastor is het Latijnse woord voor herder. Wij gebruiken het woord pastor ook wel voor een herder van een kerkelijke gemeente. Een pastor woont daarom in een *pastorie*.

In de roomse kerk zien we het woord pastor terug in het woord *pastoor*.

LATIJN LES 4

Het woord *pastor* zit ook nog in het woord *pastorale*. Een *pastorale* is een herderslied.

Een predikant wordt ook dominee genoemd. Dominee komt van het Latijnse woord **dominus** (heer). De aanspreekvorm van dit woord domine.

We kennen ook de afkorting V.D.M. = **V**erbi **D**ivini **M**inister
Verbi Divini Minister = Verbi (van het woord) Divini (goddelijke) Minister (dienaar)
Dus: dienaar van het goddelijke woord.

Opdracht 1

Vertaal:

Leer de volgende woorden:

quot**a**nnis = jaarlijks; duos = twee (acc.); dolor = pijn mv. dol**o**res; magnus = groot; **c**urrere = rennen, prf-stam: curr; pugna = strijd; confidere = vertrouwen op; respond = prf-stam van respondere; scrips = prf-stam van scri**b**ere; titulus = opschrift; posu = prf-stam van **p**onere = zetten; super + acc. = o.a. boven op; crux = kruis, mv cruces;

1. Iesum dixit: Ego sum via.
2. **R**omulus Romam condidit.
3. Deus caelum et mundum cre**a**vit.
4. Quot**a**nnis Rom**a**ni duos **c**onsules creaverunt.
5. Dol**o**res senatoris magni fuerunt.
6. Dux festin**a**vit et ad pugnam currit.
7. Sed confidite: ego (=Jezus) vici mundum.
8. Pilatus respondit: quod (wat) scripsi scripsi.
9. Audivi vocem de caelo.
10. Hor**a**tius fuit **p**oeta.
11. Pil**a**tus titulum scripsit et posuit super crucem.
12. Titulus: Iesus Nazarenus rex Iudae**o**rum.

4.3 Het bezittelijk voornaamwoord

- U leert nu de *bezittelijke voornaamwoorden*: onze, jullie, mijn, jouw
Bekijkt u eerst maar eens de voorbeelden.

Voorbeelden:

• pater noster	= onze vader	• donum tuum	= jouw geschenk
• pater vester	= jullie vader	• donum suum	= zijn geschenk
• pater meus	= mijn vader	• filia nostra	= onze dochter
• pater tuus	= jouw vader	• filia vestra	= jullie dochter
• pater suus	= zijn vader	• filia mea	= mijn dochter
• donum nostrum	= ons geschenk	• filia tua	= jouw dochter
• donum verstrum	= jullie geschenk	• filia sua	= zijn dochter
• domum meum	= mijn geschenk		

LATIJN LES 4

- noster = onze, ons;
- *manlijke* vorm: noster (verbuiging: noster, nostri enz.)
- *vrouwelijke* vorm: nostra (verbuiging als ancilla)
- *onzijdige* vorm: nostrum (verbuiging als templum)
- vester = jullie, uw (mv) (wordt verbogen als noster)

suus = zijn (eigen), haar (eigen), hun (eigen)

tuus = je, jouw, uw (ev)

meus = mijn

- De *manlijke* vormen suus, tuus en meus worden verbogen als servus.
- De *vrouwelijke* vormen sua, tua en mea worden verbogen als ancilla.
- De *onzijdige* vormen suum, tuum en meum worden verbogen als templum.

Voorbeelden:

- patrem meum iuvo = ik help mijn vader
- matrem meam video = ik zie mijn moeder
- donum patris mei vidi = ik heb het geschenk van mijn vader gezien
- dona patrum vestrorum vidi = ik heb de geschenken van jullie vaders gezien
- dux noster bonus est = onze aanvoerder is goed
- filiae meae parvae sunt = mijn dochters zijn klein

Oefenopdracht 3

Onthoud: nomen, mv. **n**omines = naam; uxor, mv **u**xores = (huis)vrouw;
scire = kennen

Voorbeeld: **u**xorem me... video = ik zie mijn vrouw antwoord: meam
want **u**xorem is vrouwelijk en de naamval is acc. ev. Dus de naamval van "mijn"
moet ook vrl. acc. ev. zijn.

Vul in:

1. **u**xores vostr... video = ik zie jullie vrouwen
2. gladios nostr... videmus = wij zien onze zwaarden
3. nomen tu ... scio = ik ken jouw naam
4. nomen me ... magnificum est = mijn naam is prachtig
5. gladius su... longus est = zijn zwaard is lang

4.4 De dativus en de ablativus

We leren nu de twee resterende naamvallen. Dat zijn de *dativus* en de *ablativus*.

We kijken eerst naar de **dativus**.

Pater *matri* donum dat = vader geeft moeder een geschenk

Omdat je kunt zeggen: vader geeft *aan* moeder een geschenk, staat mater in de dativus.

domino cenam parat = hij maakt *voor* de heer de maaltijd klaar.

LATIJN LES 4

Matri en **domino** zijn *meewerkend voorwerp*. Voor een meewerkend voorwerp staat *aan* of *voor* **of** je kunt *aan* of voor ervoor zetten.

Nog enkele voorbeelden:

servo dixit = hij zei tot de slaaf

puellae dixit = hij zei tot de meisjes

dux *millitibus* dixit = de aanvoerder zei tot de soldaten

non *scholae*, sed *vitae* **dicimus** = niet voor de school, maar voor het leven leren we.

Nu kijken we naar de **ablativus**.

De ablativus geeft o.a. *het werktuig* of *het middel* aan waarvan gebruik wordt gemaakt. Ook geeft het de *oorzaak* aan waardoor iets gebeurt.

voorbeelden:

pecunia me iuvat = hij helpt mij met geld

servus ianuam **clav**e aperit = de slaaf opent de deur met een sleutel

fabula tua commoti sumus = door jouw verhaal zijn wij ontroerd

Verder geeft de abl. het *uitgangspunt* aan bij *scheiding* of *verwijdering*.

domo venit = hij komt van huis (vandaan)

Ook geeft de abl. de *plaats* aan waar iets zich bevindt of de *tijd* waarop iets gebeurt.

Roma habitat = hij woont in Rome.

Tota urbe clamor erat = in de hele stad was geschreeuw

Hieme non enavigant = in de winter varen zij niet uit.

En natuurlijk zijn er ook verscheidene voorzetsels die gevolgd worden door de ablativus.

Er zou nog veel meer te noemen zijn, maar we laten het voorlopig hierbij.

Hieronder vindt u een tabel met *alle* naamvallen.

	enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
nom	ancilla	ancillae	servus	servi	templum	templa	dux	duces
gen	ancillae	ancillarum	servi	servorum	templi	templorum	ducis	ducum
dat	ancillae	ancillis	servo	servis	templo	templis	duci	ducibus
acc	ancillam	ancillas	servum	servos	templum	templa	ducem	duces
abl	ancilla	ancillis	servo	servis	templo	templis	duce	ducibus

Oefenopdracht 4

A. Geef van de volgende woorden de dativus ev en de dativus mv

Voorbeeld: gladius – *gladio* - *gladiis*

1. puella - ... - ...
2. vinum
3. rex
4. agricola

5. **dominus**
6. mater
7. **insula**
8. filius

LATIJN LES 4

B. Geef van de volgende woorden de ablativus ev en de ablativus mv.

1. caelus	5. incola
2. dux	6. miles
3. pater	7. donum
4. consul	8. filia

4.5 Voorzetsels gevolgd door de ablativus

We maakten er u al attent op dat er verscheidene voorzetsels zijn die gevolgd worden door de *ablativus*. Hier volgt er een aantal:

a/ab	= van ... vandaan, door
cum	= (samen) met
de	= van ... af, over
e/ex	= uit, van ... uit
pro	= voor, in plaats van
sine	= zonder

De volgende twee voorzetsels kunnen gevolgd worden door *de acc. en de abl.*

in + acc	= naar, (tot) in (beweging)
in + abl	= in, op of bij (rust)
sub + acc	= (tot) onder (beweging)
sub + abl	= onder (rust)

De voorzetsels a en ab hebben dezelfde betekenis. Alleen a staat meestal voor een medeklinker en ab voor een klinker. Dit geldt ook voor e en ex.

Opdracht 2

Leer de volgende woorden: hortus = tuin; salus = hier: de zaligheid; natio, mv nationes = natie, volk; cibus = eten; parare = klaar maken; hasta = lans, speer; gloria = eer (ere); spiritui = dativus van spiritus = hier:Geest; sanctus = heilig; manus = hier: handen; commendare = hier: bevelen (met de betekenis: toevertrouwen); regina = koningin; statua = standbeeld; secess = prf-stam van secedere = vertrekken; mare(zowel nom. ev. als acc. ev.) = zee; intermissio, mv. intermissiones = onderbreking; profundum = diepte; saepe = vaak

Vertaal de volgende zinnen:

- In horto currit.
- Sub arbore stat.
- In hortum currit.
- Salus ex Iudaeis est.
- Qui (die) est ex Deo, verba Dei audit.
- Ex omni natione quae (die) sub caelo sunt.
- Pueri patri fabulam narrabant.
- Domino ancillae cibum parant.
- Servus domino vinum tradit.
- Paulus fabulam de Iesu narrat.
- Hastis et gladiis Galli Germanos terrebant.
- Gloria patri et filio et spiritui sancto.
- Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.

LATIJN LES 4

14. Regina statuam incolis insulae dat.
15. Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.
16. Domum supra terram sine fundamento aedificavit.
17. Sine me nihil potestis (jullie kunnen, u kunt) facere
18. Orate sine intermissione!
19. De profundis clamavi.
20. Saepe cum filiae consulis ambulo.

Opdracht 3

Schrijf de volgende woorden over. Geef de klemtoon aan en geef de vertaling.

Voorbeeld: am̄bant – zij hielden van

1. profundum
2. fabula
3. habitamus
4. ambulas
5. dominus servorum
6. clamaverunt
7. spiritus
8. insula
9. terrebam
10. secessi

Doe nu de extra opdrachten!

Begin niet aan de volgende les als u deze les nog niet grondig kent.

Antwoorden oefenopdrachten

oefenopdracht 1

1. hij haast zich	7. wij antwoorden
2. zij komen	8. ik had
3. prijs! (ev)	9. overhandigen (inf)
4. zij kopen	10. zij zingen
5. jullie schrijven	11. hij wandelde
6. drink! (mv)	12. jullie zagen

oefenopdracht 2

1. veroveren – expugnavit	7. horen – audivit
2. zingen – cantavit	8. beminnen – amavit
3. brengen naar – adduxit	9. bangmaken – terruit
4. zich haasten – festinavit	10. komen – venit
5. zeggen – dixit	11. overwinnen – vicit
6. stichten – condidit	12. ontkennen – negavit

LATIJN LES 4

oefenopdracht 3

1. vestras
2. nostros
3. tuum
4. meum
5. suus

oefenopdracht 4

1. puellae, puellis	5. domino, dominis
2. vino, vinis	6. matri, matribus
3. regi, regibus	7. insulae, insulis
4. agricolae, agricolis	8. filio, filiis
1. caelo, caelis	5. incola, incolis
2. duce, ducibus	6. milite, militibus
3. patre, patribus	7. dono, donis
4. consule, consulibus	8. filiae, filiis

De antwoorden van de opdrachten staan op de volgende pagina!

LATIJN LES 4

Antwoorden opdrachten

Opdracht 1

1. Iesum dixit: Ego sum via. **Jezus zei: "Ik ben de weg".**
2. Romulus Romam condidit. **Romulus stichtte Rome.**
3. Deus caelum et mundum creavit. **God schiep de hemel en de aarde.**
4. Quotannis Romani duos consules creaverunt. **Jaarlijks kozen de Romeinen twee consuls.**
5. Dolores senatoris magni fuerunt. **De pijnen van de senator waren hevig.**
6. Dux festinavit et ad pugnam currit. **De aanvoerder haastte zich en rende naar de strijd.**
7. Sed confidite: ego (=Jezus) vici mundum. **Maar houd goede moed: "Ik heb de wereld overwonnen".**
8. Pilatus respondit: quod (wat) scripsi scripsi. **Pilatus antwoordde: "Wat ik geschreven heb, heb ik geschreven."**
9. Audivi vocem de caelo. **Ik hoorde een stem uit de hemel.**
10. Horatius fuit poeta. **Hortiaius was een dichter.**
11. Pilatus titulum scripsit et posuit super crucem. **Pilatus schreef een opschrift en plaatste het boven het kruis.**
12. Titulus: Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. **Opschrift: JEZUS DE NAZARENER, DE KONING DER JODEN.**

2. Vertaal de volgende zinnen:

1. In horto currit. **Hij rent in de tuin.**
2. Sub arbore stat. **Hij staat onder een boom.**
3. In hortum currit. **Het rent de tuin in.**
4. Salus ex Iudaeis est. **Het heil is uit de Joden.**
5. Qui (die) est ex Deo, verba Dei audit. **Die uit God is, hoort de woorden van God.**
6. Ex omni natione quae (die) sub caelo sunt. **Uit alle natiën die onder de hemel zijn.**
7. Pueri patri fabulam narrabant. **De jongens vertellen vader een verhaal.**
8. Domino ancillae cibum parant. **De slavinnen bereiden het eten voor hun heer.**
9. Servus domino vinum tradit. **De slaaf geeft de heer wijn.**
10. Paulus fabulam de Iesu narrat. **Paulus vertelt een verhaal over Jezus.**
11. Hastis et gladiis Galli Germanos terrebant. **Met speren en zwaarden maken de Galliërs de Germanen bang.**
12. Gloria patri et filio et spiritui sancto. **Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.**
13. Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. **Vader, in Uw handen beveel ik Mijn Geest.**
14. Regina statuam incolis insulae dat. **De koningin geeft een standbeeld aan de inwoners van het eiland.**
15. Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare. **En Jezus vertok met Zijn discipelen naar de zee.**
16. Domum supra terram sine fundamento aedificavit. **Hij had het huis zonder fundament op het zand gebouwd.**
17. Sine me nihil potestis (jullie kunnen, u kunt) facere. **Zonder Mij kunt u niets doen.**
18. Orate sine intermissione! **Bid zonder ophouden!**
19. De profundis clamavi. **Uit de diepten heb ik geroepen.**
20. Saepe cum filiae consulis ambulo. **Vaak wandel ik met de dochter van de consul.**

LATIJN LES 4

Opdracht 3

1. profundus - diepte
2. fabula - verhaal
3. habitamus - wij wonen
4. ambulas - jij wandelt
5. dominus servorum - de heer van de slaven -
6. clamaverunt - zij schreeuwden
7. spiritus - Geest
8. insula - eiland
9. terrebam - ik maakte bang
10. secessi - ik vertrok